

Επίκαιροι αρχιτεκτονικοί στοχασμοί

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ,
Δuo «χωριά» απ' τη Μύκονο
Τα παλιά Αθηναϊκά σπίτια
Ξωκκλήσια της Μυκόνου,
Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης,
σελ. 193, σετ τριών βιβλίων
σε κασετίνα

«Και το αρχιτεκτονικό έργο, το αληθινό αρχιτεκτονικό έργο είναι μια ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ, σαν ένας ανθρώπινος οργανισμός, που ανθεί σε ένα συγκεκριμένο έδαφος (τοπίο) σύμφωνα με τους ίδιους νόμους που πλάθουν ένα φυτό, έναν άνθρωπο ή ένα ζώο. Και που μπορεί να δεχτεί στο σώμα του την οποιαδήποτε πλαστική τελέειωση, χωρίς να χάνει την ηθική και κατασκευαστική (στατική) αντάρεια και πληρότητα του»

Οι Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, ανταποκρινόμενες ο' ένα διαρκώς εντεινόμενο και διευρυνόμενο ενδιαφέρον για το έργο του Άρη Κωνσταντινίδη, προχώρησαν σε επανέκδοση της παρούσας ενόπτιας έργων. Τα τρία βιβλία, που είχαν από καιρό εξαντληθεί, στοιχειοθετήθηκαν εκ νέου αλλά με διατήρηση της αρχικής μορφής, εντάχθηκαν σε μια καλάσθητη και διακριτική, μικρού σχήματος

ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΜΟΙΡΑ

θήκη. Στα σημειωματάρια αυτά εργασίας του μεγάλου Έλληνα αρχιτέκτονα εσωκλείονται οι επίκαιροι στοχασμοί του πάνω στη σχέση του τόπου και της αρχιτεκτονικής πράξης.

Στα **Ξωκκλήσια της Μυκόνου**, που εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1953, συλλέγονται και καταγράφονται από τον μελετητή, σύμφωνα με το εισαγωγικό παράθεμα από την *Ερωφίλη*, «κόσμοι αγαθοί και σιγανοί και μυριαγαπημένοι». Στο λεύκωμα αυτό που περιλαμβάνει σχέδια και φωτογραφίες παρουσιάζεται το υλικό των αποτυπώσεων των μικρών εξοχικών εκκλησιών, του οποίου απαρτίζεται από απείριτες κατόψεις, λιτές τομές, γρήγορα, εύληπτα και αβίαστα σκίτσα που αναπαράγουν εύστοχα την ατμόσφαιρα του εσωτερικού των λατρευτικών κτισμάτων, με ιδιαίτερη έμφαση στα κρηπιοθήλια-μονοκοντυλίδια. Επίσης εμπεριέχονται αρκετές ασπρόμαυρες φωτογραφίες που αποτυπώνουν την ένταξη των λευκών αυτών ραδιών και ευφρόσυνων κλιθών αυτών στο αδρό νησιωτικό τοπίο.

Το **Δuo «χωριά»**, δηλαδή τα δυο σπίτια από τη Μύκονο, (αλίθεια τι υπέροχος τρόπος για να ονομάσεις το «σπίτι», τη συγκεκριμένο και τη συνάφεια: εμείς οι δυο δεν κάνουμε χωριά!), αποτυπωμένα σε κατόψεις και προοπτικά σκίτσα του εσωτερικού και εξωτερικού τους χώρου, είναι το έναυσμα για να ξετυλίξει ο αρχιτέκτονας τις σκέψεις του γύρω από τη σχέση της λαϊκής αρχιτεκτονικής με τον χαρακτήρα του τόπου και την κατοίκηση. Να καταθέσει τις ενστάσεις του για την άκριτη επιρρόνηση της «σύγχρονης τεχνικής» και του άκρατου «ορθολογισμού της επιστημονικής γνώσης». Στο κείμενο που συνο-

Ο Άρης Κωνσταντινίδης οραματίζεται ένα ρωμαλέο αρχιτεκτονικό έργο, που να εντάσσεται αρμονικά στο τοπίο, να επικοινωνεί και να συνδιαλέγεται με το περιβάλλον, και να επιλύει με ουσιαστικό τρόπο τις λειτουργικές ανάγκες του κατοίκου του

δέσει τη σχεδιαστική απεικόνιση των δύο σπιτιών διατρανώνει την ανάγκη μαθητείας του σύγχρονου αρχιτέκτονα στην οικονομία μορφών, υλικών και τρόπων των ανώνυμων κτιστών του λαού. Επιχειρηματολογεί θερμά για την αναγκαιότητα μιας σύγχρονης «ελληνικής» αρχιτεκτονικής, η οποία θα έχει θεμέλιο στον ανθρωπισμό και την πνευματική ουσία, την οργανικότητα και τη δομή, την πειθαρχία μορφών και τη λειτουργική ευστοχία από την οποία χαρακτηρίζεται η αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου μας. Ο λόγος του εμφορείται από την αγωνία να βρεθεί ο τρόπος να μπολιαστεί η σύγχρονη αρχιτεκτονική πράξη με τις αρετές της λαϊκής σοφίας και την ευελιξία του χιτζιν, ώστε «να μη δημιουργηθεί μάζες πλάδαρες», υποταγμένες σε μια άκριτη πειθαρχία: «πάντα το ίδιο και τόσο στενάχωρα καταθλιπτικό». Ο αρχιτέκτονας στέκεται εκστατικός και μεταδίδει στον αναγνώστη το θαυμασμό του για τα νησιωτικά κτίσματα της Μυκόνου, ταπεινά σπιτάκια και ξωκκλήσια: «κτίσματα ιστορικά και μικρά και αγαθά, έργα ανθρώπων μέσα στο ζήλο του καθημερινού του μόχθου... Πρότυπα για παραδειγματισμό και όχι για μίμηση». Στην αλαζονεία της σύγχρονης αρχιτεκτονικής επιστημονικότητας και αυτοτέλειας αντιπαρατίθεται την επαφή με τη φύση και τη μελέτη του «πλαστικού περιβάλλοντος του τόπου», που θα μετατρέψει τον αρχιτέκτονα από δέσμο μιας ισοπεδωτικής αρχιτεκτονικής πρακτικής, από χειριστή υλικών και γνώστη μιας στεγνής τεχνικής, ο' ένα μύστη της αισθαντικότητας του τόπου.

Στο τρίτο βιβλίο της σειράς, που εκδίδεται για πρώτη φορά το 1950, με αντικείμε-

νο μελέτης τα **λαϊκά σπίτια της Αθήνας**, εκφράζει με θερμή, στην ίδια αναστασιαστική γραμμή, την άποψη ότι μέλημα του αρχιτέκτονα είναι η κατόκτηση μιας σύγχρονης αληθινής αρχιτεκτονικής μορφής, στο νόημα ενός αληθινού νεοελληνικού χώρου. Αντιπαράβλλει εύστοχα την επίσημη αθηναϊκή κειροδομία της ρομαντικής ελληνολατρείας των ξένων, «τα ναυθρά και σκηνοθετημένα κτίσματα των ξένων και των γερμανομαθημένων», με τα ταπεινά αθηναϊκά σπίτια, τα οποία στέκουν μέσα στον αστικό χώρο της πρωτεύουσας φωτεινά παραδείγματα της ζωντανής εμπειρίας και της πλαστικής καλαισθησίας των δημιουργών τους. Ακαταμάχητη απόδειξη της ανάγκης του λαού για μια λαϊκή αρχιτεκτονική, που να εντάσσεται αρμονικά στο τοπίο και να απαντά στις λειτουργικές ανάγκες του κατοίκου. Αστικές κατοικίες υποδείγματα της αβίαστης ενόπτιας αρχιτεκτονικής και παράδοσης οι οποίες ενσωματώνουν αβίαστα τα πρότυπα μιας αρχιτεκτονικής συνέχειας.

Στις κατόψεις των λαϊκών σπιτιών που αποτυπώνει με ζήλο και επαίει με γνήσιο θαυμασμό, η αυλή είναι ο βασικός συνθετικός και λειτουργικός πυρήνας της κατοικίας. Χώρος πλακόστρωτος, οριοθετημένος με μαντρότοιχο, δεντροφυτευμένος, με κληματάρια και κηπάρια, με πηγάδια, πεζούλες και γλάστρες με μυσιστικά. Η αθηναϊκή αυλή είναι ένας αυτελελής μικρόκοσμος που δέχεται το φως και τον ήλιο και ταυτόχρονα δίνει στο σπίτι ένα δικό του πλαίσιο άνεσης και ηρεμίας, καθώς «στέκει σαν το κελί του ερμητή μακριά από την τύρβη του δρόμου». Παράλληλα επισημάνει τρεις τυπικές λύσεις κατοίκων στις οποί-

ες το καθοριστικό συνθετικό στοιχείο είναι η θέση της αυλής ανάμεσα στο σπίτι και το δρόμο, στη μια πλευρά του οικοπέδου ή στο κέντρο του κτίσματος κατά τα πρότυπα του αρχαίου αιθρίου. Στοιχείο ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αποτελεί για τον Κωνσταντινίδη η παλιά αθηναϊκή τζαμαρία, μια πιθανή μετέλλξη του χαγιατιού, ως προστέγασμα των δωμάτων, «ένα ημιυπαίθρο που διαχειρίζεται το μαλακό ήπιο κλίμα, το φως και το τοπίο που μπαίνει μέσα στο σπίτι». Φωτογραφίζει επομένως με ζήλο εσωτερικές αθηναϊκές αυλές, λιακωτά και χαγιατιά (το περίστυλο της αρχαίας ελληνικής κατοικίας) που προσφέρουν ενδιάμεσους λειτουργικούς χώρους διημέρευσης. Σπίτια που επιτελούν τον κύριο προορισμό τους, να σταθούν *δοχεία ζωής*, χωρίς μνημειακότητα, ταπεινά και εφήμερα, φθαρτά και περαστικά, «όσο και οι διάφορες χρείες και λειτουργίες που δικαιώνουν την ύπαρξή τους. Ο δημιουργός κατασκευαστής, σύμφωνα με τον Κωνσταντινίδη, δεν στοχάζεται στην υλική διάρκεια και στην υλική αφθαρσία. Στοχάζεται στην συνθετική και κατασκευαστική ισορρόπηση, καθώς η αρχιτεκτονική είναι μια εφήμερη κατασκευή: «ένα κατασκευαστικό σύστημα και ταυτόχρονα μια επένδυση σωματός και ψυχής που μέσα από συγκεκριμένες δομικές δυνατότητες δίνει την ατμόσφαιρα του ουσιαστικού και κοινού και συνολικού ανθρώπινου μέτρου».

Στα λαϊκά νεοκλασικά σπίτια επισημάνει σημαντικές παραμέτρους της αρχιτεκτονικής δημιουργίας, όπως η ιεράρχηση και ισορροπία των στοιχείων. Μια διαδικασία κατά την οποία ταυρίζονται αρμονικά και απαντώνται συνθετικά οι δεσμεύσεις: η εδαφική μορφή του οικοπέδου, η οργανική σχέση του μέγα και του έλω και οι λειτουργικές αρθρώσεις του ιδιωτικού υπαίθρου και ημιυπαίθρου χώρου. Τα προσιτά, διαθέσιμα υλικά και οι ανάγκες του κατοίκου. Στα τρία αυτά βιβλία που μελετούν την παραδοσιακή νησιωτική αρχιτεκτονική σε κατοικίες και ξωκκλήσια και τα λαϊκά αθηναϊκά σπίτια ο Άρης Κωνσταντινίδης, όπως και στα ημερολογιακά του σημειώματα, καταθέτει και μοιράζεται με τον αναγνώστη του πρώιμες σκέψεις, αγωνιώδη ερωτήματα και διαρκείς αναζητήσεις. Ένα κομμάτι της αρχιτεκτονικής κοσμοθεωρίας του, η οποία εκφράστηκε με τόση συνέπεια και σαφήνεια στο ολοπρότιμο έργο του. Οραματίζεται ένα ρωμαλέο αρχιτεκτονικό έργο που να εντάσσεται αρμονικά στο τοπίο να επικοινωνεί και να συνδιαλέγεται με το περιβάλλον και να επιλύει με ουσιαστικό τρόπο τις λειτουργικές ανάγκες του κατοίκου του.

«*Ας ριζώμε λοιπόν τον εαυτό μας όλοι οι σύγχρονοι αρχιτέκτονες μέσα στην κολιμβήθρα του τόπου... Στη 'λαϊκή' και θαυμαστή ανωνυμία που στεφανώνει τον πιο αληθινό κάματο της δουλειάς, εκεί όπου η φύση, στον άνθρωπο, θα ξεπροβάλλει με ένα ώριμο και λιτό και απερίτιο, μαζί και ηρωικό αρχιτεκτονικό έργο. Έργο λαού, αληθινό, αγαπητό και προσωπικό - λαός τότε κι ο ίδιος ο εαυτός μου»*

Η Μαρία Μοίρα είναι αρχιτέκτονας και διδάσκει στο ΤΕΙ της Αθήνας